

MƏTBUAT TARİXİMİZDƏN İLK SƏHİFƏLƏR

Azərbaycan türkcəsində ilk qəzetin nə vaxt və harada çıxması barədə AMEA-nın müxbir üzvü Əziz Mirəhmədov yazırdı: "Tiflisdə rus, gürcü... dillərində nəşrə başlayan "Tifliskiye vedomosti" qəzetinin az sonra, 1832-ci ildə "Tatarskiye vedomosti" adı ilə Azərbaycan dilində də buraxılması Azərbaycan dövrü mətbuatının yaradılması yolunda ilk müsbət addımlardan biri olsa da, yenə istər dövrü mətbuat, istərsə də kitab nəşri üçün ölkəmizdə müvafiq zəmin hazırlaya bilmədi. 1841-1846-cı illərdə yenə Tiflisdə çap olunan "Zakavkazskiy vestnik" qəzetinin Azərbaycanca buraxılışı haqqında da eyni sözləri demək olar".

Ə.Mirəhmədovun vurğuladığı 1832-ci ildə buraxılan "Tatarskiye vedomosti" qəzetinin nəşrə başlaması üçün Gürcüstan Milli Arxivinin "Diplomatiya dəftərxanası" bölümünün 298 (142) sayılı fondunda "Tiflisdə tatar dilində qəzetin nəşri haqqında" adlı sənədlər qovluğunda 29 mart 1931-ci ildən 30 yanvar 1933-cü ilədək müxtəlif nazirliklərə ünvanlanmış müraciətlər, məktublar mühafizə edilir.

Zaqafqaziya əlahiddə korpusunun komandanı, baş hakim, milli mənşə etibarilə alman olan baron Qriqori Rozen "Tatar xəbərləri" qəzetinin təsis edilməsi ilə bağlı 1831-ci il 30 dekabrda (№654) Xalq Təhsil naziri, knyaz Karl Livenə, eləcə də, daxili və xarici işlər nazirliklərinə məktublar göndərərək yazırdı ki, Zaqafqaziyada, xüsusilə Azərbaycanda yaşayan müsəlmanlar üçün türk-tatar dilində qəzet təsisinə ciddi ehtiyac var. Hətta Təbrizdə də belə bir qəzetin çıxmasına tələbat böyükdür. Baron Qriqori Rozen milli qəzetin əhəmiyyətini vurğulayaraq qeyd edirdi ki, türk dilində mətbuat orqanının buraxılması, əvvəla, Zaqafqaziya müsəlmanları üçün ən böyük mükafat olardı. İkincisi isə, burada dərc edilən müxtəlif mövzulu məqalələr yerli əhalinin Avropa təhsilinə və sənayesinə marağını artıracaqdır.

Göründüyü kimi, Baron Qriqori Rozen hərbiçidən daha çox görkəmli maarifçi, siyasi xadim, Azərbaycan milli mətbuatının hamisi kimi çıxış edir, bütün məsuliyyəti öz üzərinə götürürdü. O, öz qərarı ilə tabeliyində olan bütün rəislərə, komendantlara məlumat göndərərək bildirirdi: 1. 1832-ci il 1 yanvar tarixindən türk dilində qəzet bir vərəqdən ibarət olmaqla hər həftənin dördüncü günü nəşr ediləcək. 2. Nəşrin Qafqazda illik abunə qiyməti 8 man., yarımillik dəyəri 5 manatdır. 3. Qəzet nömrələrinin öz vaxtında çıxması və

abunəçilərə çatdırılması baş redaktor Nadvornıya həvalə edilmişdir.

Sonrakı tədqiqatlar təsdiqləyir ki, 1832-ci ildə "Tatar xəbərləri" ("Tiflis xəbərləri") adlı türkcə qəzetin faktiki redaktoru Şərq dillərinin mükəmməl bilicisi, tarixçi Mirzə Abram Yenikolopov olmuşdur.

Baron Qriqori Rozen türkcə qəzetə abunə yazılmağı şəxsi nəzarətinə götürmüşdü və İrəvan vilayətinin, Axalsixi paşalığının, müsəlman mahal idarələrinin rəislərinə, o cümlədən Bakı, Şirvan, Şəki, Quba, Dərbənd, Lənkəran, Gümrü komendantlarına, Gürcüstan Mülki Qubernatorluğuna müraciət göndərərək qəzetin yayılmasının təşkilini tapşırırmışdı.

Quba komendantı, podpolkovnik Qimbut 1932-ci il 21 yanvar (№ 141) tarixində Tiflisə göndərdiyi məktubunda bildirirdi: "Tiflis xəbərləri" qəzetinin türkcəsinə 30 nəfər, ruscasına 2 nəfər abunə yazılmış, 120 manat gümüş pul toplanmışdır".

"Tatar xəbərləri" (və ya "Tiflis xəbərləri") qəzetinin iki sayı 1932-ci il 16 yanvarda artıq oxuculara çatdırılır. Qəzetə senzuranın tətbiqi, Sankt-Peterburqdan hər nömrə üçün icazə alınmasının zəruriliyi, "Tifliskiye vedomosti" qəzetinin redaktoru Pavel Stepanoviç Sankovskinin (1800-1832) vaxtsız vəfatı və digər səbəblər "Tatar xəbərləri" (və ya "Tiflis xəbərləri") qəzetinin bağlanması ilə nəticələnmişdi.

İlk milli mətbuat orqanımız "Tiflis xəbərləri"nin (1832) bu gün bir nömrəsinin də əlimizdə olmamasına baxmayaraq, mühüm əhəmiyyət kəsb edən tarixi hadisədir və onun ideya müəllifi və təşkilatçısı, Zaqafqaziyanın baş hakimi, milliyətçə alman Baron Qriqori Rozenin bu

şahadəti misilsiz xidmətləri ən yüksək dəyərə malikdir.

Milli mətbuat tariximizin kölgədə qalan səhifələrinə yadlıq gətirən, görkəmli gürcü mədəniyyət xadimi, kitabşünas Zaxar Çiçinadzenin və tarixçi, muzeyşünas İvan Yenikolopovun araşdırmalarına əsasən, Zaqafqaziyada 1928-1933-cü illərdə ilk rəsmi mətbuat orqanı - "Tiflisskiye Vedomosti" P.S.Sankoviskinin redaktorluğu ilə nəşr edilirdi və bu qəzetin rus, gürcü və fars dillərində əlavələri çıxırdı. Onların elmi qənaətlərinə görə, ilk dəfə 1829-cu ildə "Tiflis xəbəri" qəzeti farsca işıq üzü görüb. 1832-ci ildə təsis olunan və türk dilində yayınlanan "Tatar xəbərləri" (və ya "Tiflis xəbərləri") qəzeti isə "Tiflis xəbəri"nin mətbəə bazası əsasında fəaliyyətə başlayıb.

Quberniya statuslu "Zakavkazskiy vestnik" qəzeti isə Ə.Mirəhmədovun qeyd etdiyindən daha uzun müddət – 1837-1855-ci illərdə fəaliyyət göstərmiş, Azərbaycan türklərinin tarixi, mədəniyyəti, ədəbiyyatı, folkloru, məişəti, dünyagörüşü haqqında geniş materiallar təqdim etmişdir.

"Zakavkazskiy vestnik" qəzetinə gürcü ilahiyyatçısı və tarixçisi Platon İoseliani (1810-1875) redaktor təyin edildikdən sonra bu müsbət meyillər daha da gücləndi. Qəzetdə "Göyçə gölüne səyahət", "Təbriz – Azərbaycan vilayəti hökmdarlarının iqamətgahı", "Ağa Məhəmməd xan Qacarin həyat yolu", "Şamlıvəl vadisi" povestində "Koroğlu" dastanından boylar, Abbasqulu Ağa Bakıxanovun tərcüməsində "Tatar (Azərbaycan - A.R.) mahnıları", "Zöhrə xanım Qacarin mahnısı", "Türk və tatar atalar sözləri" və bu günədək tədqiqatlardan kənar qalmış çoxsaylı materiallar yer almışdır.

"Türk və tatar atalar sözləri" vilayət qəzeti olan "Zakavkazskiy vestnik" in 1847-ci il tarixli 21-ci sayında əvvəlcə Azərbaycan türkcəsində ərəb qrafikası ilə, ikinci, Azərbaycan dilində kiril əlifbası ilə (Bu variant bizim ana dilimizdə kiril əlifbası ilə yazmağa ilk cəhdlərdir – A.R.) və sonda rus dilinə tərcümə edilmiş variantda verilmişdir.

Birinci atalar sözü ərəb əlifbası ilə belədir: "Allah verür, Allahverdi qoymaz". Kiril əlifbası ilə verilmiş atalar sözü daha mükəmməldir: "Allah verer, əmma Allahverdi qoymaz". Rus dilində bu atalar sözünün təfsiri də verilmişdir. Digər atalar sözündə deyilir: "Acı badımcanı qıray çalmaz". Bu atalar sözü rus dilinə belə tərcümə olunub: "Горькие бадымжани мороза не боятся".

Başqa deyimlərdə yazılıb: "O yer yaxşıdır – harada ki, bizim ocaq var", "At yüyürək, qılinc kəskin, iqbal kəsməz (bəxt gətirməz - A.R.), "Ayrınam budur – yarısı sudur", "Oğul – doğulduğu gündən oğuldur!"

Türk bədii düşüncəsinin poetik ifadə tərzini, müdrik və fəlsəfi tutumunu ruhunda daşıyan bu deyimlərin indi də aktual səslənməklə yanaşı, XIX yüzilliyin 40-cı illərində rus dilində çıxan "Zakavkazskiy vestnik" qəzetinin səhifələrində yer alması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Qəzetin redaktoru milli mənsubiyyət etibarilə gürcü, sosial mənşəcə böyük ziyalı, geniş dünyagörüşlü tarixçi, ruhani olan Platon İqnatyeviç İoseliani rəhbərlik etdiyi mətbuat orqanının səhifələrində Zaqafqaz türklərinin həyatından, məişətindən, yaşam tərzindən bahs

edən materiallara rəvac verməklə, onları mütəmadi yayınlamaqla burada yaşayan xalqların mənəvi bütövlüyünə, mehriban dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə kömək göstərirdi.

Məlumdur ki, "Zakavkazskiy vestnik" qəzeti Tiflis şəhərində, Zaqafqaz Cənubiyinin mətbəəsində nəşr edilirdi. Bu mətbəədə rus, gürcü şriffləri ilə yanaşı, əski türk (ərəb) hürufatının mövcudluğu redaktora rusdilli qəzetdə Azərbaycan türkcəsində də məqalə və məlumatlar çap etmək imkanları yaradırdı. Əslində bu üsul Azərbaycan türklərinin ilk milli mətbuatını yaratmağa doğru aparan yol, dost dəstəyi idi. İdeyanın gerçəkləşməsi özünü çox gözletmədi: Azərbaycan türkcəsində, ərəb əlifbası ilə ilk qəzet böyük ictimai xadim Həsən Bəy Zərdabinin "Əkinçi"sindən düz 30 il əvvəl, "Zakavkazskiy vestnik" qəzetinin bazasında meydana gəldi. İlk qəzetin tirajı çox olmasa da, sürətlə yayıldı və dəqiq ünvanlara çatdırıldı. Bu mətbuat orqanı qaranlıq mühitdən məarif, mədəniyyət işığına doğru açılan ilk pəncərə, qaranlıq mühitin dar, dolanbac dalanlarından yan keçərək sabaha uzanan ilk ciğir idi...

Azərbaycan türkcəsində qəzet: "Zaqafqazın bu tərəfinin xəbəri" (1845)

Hər bir xalqın milli mətbuat gününü bayramsayağı qeyd etməsi, tarixi inkişaf mərhələlərində kütləvi informasiya vasitələrinin keçdiyi yola nəzər salınması, elmin, ədəbiyyatın, mədəniyyətin, maarifin təbliğində mühüm və əhəmiyyətli tribuna missiyası daşması o xalqın ictimai-siyasi, elmi-mədəni tərəqqisinin göstəricisi, danılmaz faktı kimi dəyərləndirilir. Vurğulanan kontekstdə Azərbaycan milli mətbuatının yaranma tarixi və inkişaf mərhələləri haqqında yetərinə araşdırmalar aparılmış, monoqrafiyalar nəşr etdirilmişdir. Böyük müfəkkir, maarif və mədəniyyət fədaisi Həsən Bəy Zərdabinin "Əkinçi" (1875, 22 iyul) qəzetindən əvvəl Bakıda rus dilində çap olunmuş "Bakinskiy listok" (1871-1872) qəzeti barədə geniş tədqiqatların mövcudluğuna baxmayaraq, Azərbaycan türkcəsində ondan da

əvvəl davamlı olmasa da, çap edilən mətbuat orqanları yetərincə araşdırılmamış, diqqətdən kənar qalmışdır. Obyektivlik və ədalət naminə mətbuat tariximizin qaranlıq səhifələrinə işıq salınması, bu istiqamətdə hər bir sənədin, faktın dərinədən, dəqiq araşdırılması zəruridir və mənsub olduğu xalqın ədəbi-mədəni təkamülü üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Tiflisdə 1832-ci ildə Azərbaycan türkcəsində işıq üzünə görünən "Tiflis xəbərləri" qəzeti haqqında müxtəlif elmi qaynaqlarda məlumatlara rast gəlinəndə, təəssüf ki, bu mətbuat orqanı indiyədək əldə olunmayıb. "Tiflis xəbərləri" qəzetindən fərqli olaraq "Qafqazın bu tərəfinin xəbəri" çoxillik tədqiqat nəticəsində aşkara çıxarılmış, onun haqqında obyektiv məlumat vermək, faksimilesini çap etmək fürsəti yaranmışdır.

"Qafqazın bu tərəfinin xəbəri" qəzetinin ilk sayı 1845-ci il 4 yanvar tarixində Zaqafqaziya Cənubiyinin mərkəzi Tiflis şəhərində Azərbaycan türkcəsində işıq üzünə görmüşdür. "Zakavkazskiy vestnik" qəzetinin əlavəsi kimi nəzərdə tutulsa da, tam müstəqil qəzet kimi nəşrə hazırlanmış, dörd səhifədə ibarət "Qafqazın bu tərəfinin xəbəri" ana qəzetin ("Zakavkazskiy vestnik" nəzərdə tutulur – A.R.) formatında – A4+ biçimdə oxucularına ünvanlanmışdır. Bu mətbuat orqanının mükəmməl məlumat aparatına möhtac qalması onun tirajı haqqında dəqiq fikir söyləmək imkanlarını məhdudlaşdırır və güman etməyə əsas verir ki, qəzetin ilk sayları 50-100 nüsxədən çox olmayıbdır. "Qafqazın bu tərəfinin xəbəri"ndə qəzetin sərlövhasının, məqalə və materialların eyni şifrlə yığılması hürufat bazasının kasadlığından xəbər verir. Ümumiyyətlə, qəzetin başlığında "Qafqazın bu tərəfi" ifadəsi "Zaqafqaziya" (Qafqazın arxası – A.R.) sözünün tam fərqli mənasındadır. Əgər Cənubi Qafqaz Rusiya imperiyasının məmurları üçün "Zaqafqaziya", "Qafqazın arxası" adlandırılırdısa, Azərbaycan türkləri üçün "Qafqazın bu tərəfi" söz birləşməsi daha doğru və əziz səslənir.

Qəzetin sərlövhasından sonra ilk cümlə onun illik abunə qiyməti haqqındadır. "İllik qiyməti beş manatdır" fikrini xüsusi qabardan redaktor, şübhəsiz ki, oxucuların diqqətini iki vacib məqama yönəltmək istəmişdir. Birincisi, qəzetin davamlı olaraq çıxmasına əminlik ifadə

edilmişdir. "Zakavkazskiy vestnik" (rus dilində) qəzetinin olduğu kimi "Qafqazın bu tərəfinin xəbəri"nin də redaktoru azərbaycanlılara xüsusi rəğbət bəsləyən Platon İqnatyeviç İoselian (1810-1875) idi və şübhəsiz ki, o, davamlı mətbuat orqanı nəşr etmək niyyətində düşərkən yaradıcılıq və texniki imkanlarını nəzərdən keçirib. İkincisi isə abunə qiymətinin önə çəkilməsi ciddi maliyyə probleminin mövcudluğuna bir işarə idi. "Qafqazın bu tərəfinin xəbəri" ilə müqayisədə "Zakavkazskiy vestnik" qəzetinin 1 yanvar 1845-ci il tarixli 1-ci sayında və sonrakı nömrələrdə abunə reklamına rast gəlinmir.

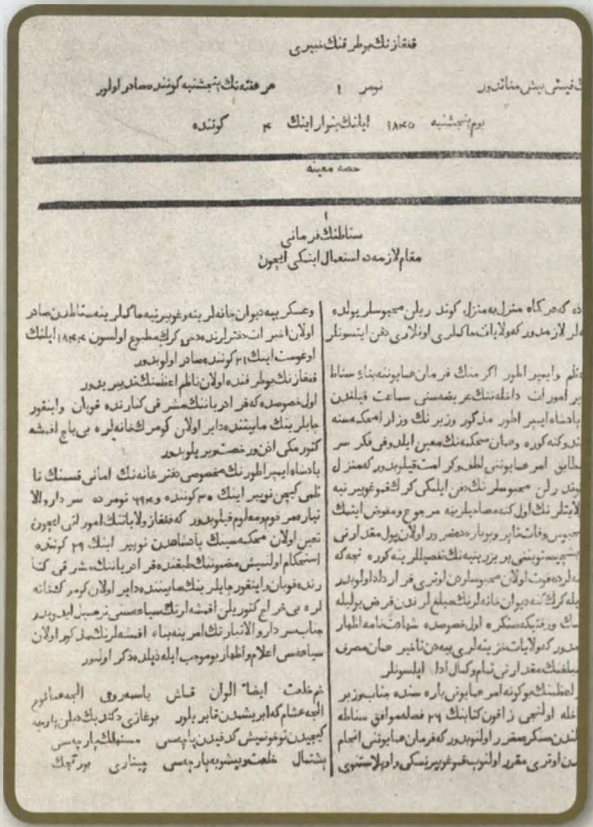
Qəzetin sərlövha hissəsində daha sonra yazılmışdı: "Nömrə 1. Hər həftənin pəncşənbə günündə hazır olur. Bum (Ölkə). Pəncşənbə. 1845 ilinin yanvar ayının 4 günündə. Hisseyi müəyyən".

Bu qısa məlumatlardan məlum olur ki, "Qafqazın bu tərəfinin xəbəri"nin hər cümə günü çıxmaq şərtilə ayda dörd, ildə isə 48 sayının nəşr edilməsi nəzərdə tutulmuş, qəzetin bir nüsxəsinin qiyməti təxminən 14 qəpik müəyyənləşdirilmişdir. Qəzetin şifri fərqli məzmunu və janra malik materiallar üçün birözlü, yeknəsəq olduğu kimi, bədii tərtibat işi də çox sadədir. Dörd səhifəlik mətbuat orqanı sərlövha və əsas göstəricilərdən sonra üfüqi qoşa, qara xətt çəkilmiş, mətnlər isə şaquli xətlə iki hissəyə bölünmüşdür. Sonuncu səhifə isə üfüqi qoşa, qara xətlə yekunlaşdırılmış, xətkəşdən sonra "Redaktor: Platon İoselian" yazılmışdır.

Qəzetin birinci səhifəsində, başlıqdan sonra üfüqi qoşa, qara xəttin arasında "Hisseyi müəyyən" verilibsə, dördüncü səhifənin sonunda, eyni məkanda yazılıb: "Tiflis şəhərində, Qafqazın bu tərəfinin münaziməti əzminin darayə təbiətdə".

Şübhəsiz ki, bu yiğcam in-formasiyada ümumi də olsa qəzetin hazırlandığı məkan nişan verilmişdi və "Darayə təbiət" - deyildikdə "Nabatat evi" nəzərdə tutulurdu. Maraqlıdır ki, Azərbaycan türkcəsində olan qəzetin ilk sayında "Zakavkazskiy vestnik"dən fərqli olaraq durğu işarələrindən istifadə edilməmişdir ki, bu problem oxu sürətini xeyli aşağı salır və çətinləşdirir.

"Qafqazın bu tərəfinin xəbəri"nin ilk sayında baş məqalənin yer almaması, qəzetin məramının, məqsədinin açıqlanmamasını yalnız onunla əlaqələndirmək olmaz ki, XIX yüzilliyin birinci yarısında belə bir ənənə formalaşmışdır. Güman ki, redaktorun Azərbaycan türkcəsini zəif bilməsi (və ya bilməməsi) bu mətbuat orqanının

gələcək taleyinə və davamlı fəaliyyətinə mənfi təsir göstərmişdir.

Əslində qəzet kiçik, bir-birindən az fərqlənən materiallardan ibarətdir. Birinci və əsas material Rusiya imperiyası adından verilmiş qanun mətnidir. "Senatın fərmanı" sərəlvhəli qanun "Məqami-lazimədə istemal etmək üçün" adlanır və qəzetin bir səhifəsindən qəti yer tutur. Birmənalı vurğulamaq olar ki, "Qafqazın bu tərəfinin xəbərinin yaranmasını zərurətə çevirən şərtlərdən biri də Rusiya hökumətinin qanun və qərarlarını Azərbaycan türkləri üçün öz dillərində təqdim etməkdən ibarətdir. Qəzetdə yer alan materialların rus dilindən tərcümə olunduğu zərrəcə şübhə doğurmur. Ədalət məqamına vurğulamaq lazımdır ki, dövrün dil imkanları nəzərə alınmaqla, termin və anlayışların yetərinə sabitləşmədiyi bir zamanda bu mətbuat orqanında yer alan materiallar sərbəst tərcümə olsa da, onu uğurlu yaradıcılıq və redaktə işi hesab etmək mümkündür.

Xüsusilə, XIX əsrin 40-cı illərində böyük Azərbaycan mütəfəkkirlərindən Abbasqulu Ağa Bakıxanovun, Mirzə Fətəli Axundzadənin və b. Qafqaz Canişinliyində xidmət göstərdiklərini nəzərə alsaq, onların da qəzet işinə cəlbə və bu mətbuat orqanının yaranmasında xidmətlərinin, ciddi dəstəklərinin mövcudluğunu ehtimal etmək mümkündür.

"Senatın fərmanı" və ya "Məqami-lazimədə istemal etmək üçün" adlı qanunda yazılır: "Ol barədə ki, hərğah mənzilbəmənzil göndərilən məbuslar yolda fotoları lazımdır ki, vilayətin hakimləri onlara diqqət etsünlər".

İlk cümlədən qərarın məbuslar, onların nizam-intizama dəvəti, qanun pozuntularının qarşısını almaq üçün hakimlərin və mühafizəçilərin hüquqi imkanlarını genişləndirmək haqqında olduğu bəllənir.

"Qafqazın bu tərəfinin xəbərinin 3-cü səhifəsində bir məlumat xüsusilə diqqəti cəlb edir. Şamaxıdan olan bildirişdə deyilir: "Kaspiyski oblastnoy pravitesindən (Xəzər vilayəti idarəsindən – A.R.) elam olunur ki, Şamaxı şəhərinin sakini Nuri Əbdül Rəhim oğlu cərimə və qeyri kağız pulunu ədə etməyə (ödəməyə – A.R.) qadir olmadı. Ol səbəbdən Şamaxı şəhərində ona təlif olunan (yazılan) bir baba evi, yanında olan təmiratı ilə bir yerdə yazılıb: yüz on manat pula qiymət olunubdur".

Bu iki cümlə rus və ərəb kəlmələri ilə nə qədər qarışıq olsa da, məzmun və mahiyyətin aydınlatdığı, oxucuya çatdırdığı informasiya daha təsirli və dəhşətlidir. Şamaxılı Nuri Əbdül Rəhim oğlu çar məmurlarının ona tətbiq etdiyi cərimələri ödəmək imkanlarından məhrumdur. Lakin bu mənəviyyatdan və insanlıqdankənar məmurların təzyiqi və təkpişi ilə qışın sərt vaxtında (qəzet 4 yanvar 1845-ci ildə çıxıb – A.R.) Nuri Əbdül Rəhim oğlu babasından ona qalmış təmirli evi satmaq məcburiyyətində qalmışdır.

"Kaspiyski oblastnoy pravitesini" cərimələnmiş Nuri Əbdül Rəhim oğluna "humanistlik" nümayiş etdirərək baba evinin su qiymətinə (cəmi 110 manata – A.R.) satılmasını sürətləndirmək məqsədilə elanı "Qafqazın bu tərəfinin xəbərinin"ndə çap etdirməyə müvəffəq olmuşdur. Bu elan çar hökumətinin soyğunçuluq siyasətini ifşa edən, vətəndaşlarına qaşığı qəddarlıq, rəhmsizlik, antihumanistlik göstərən bir qurum olduğunu təsdiqləyən çox güclü faktdır.

Qəzetin "Elam" (Elan) bölməsində Tiflis şəhərinin sakini B.Şeyxitovun karvansarada dükan açdığı, yaxşı tütün, siqaret və qeyri

malların olduğu. "bu xüsusda məlumat üçün kəməli ixlas ilə (səmimiyyətlə) Tiflis şəhərinin əhli sakinlərindən və dəxi Qafqazın bu tərəfində olan şəhərlərinin sakinlərindən və əşxasından (şəxslərindən) təvəqqe edir ki," dükana baş çəksinlər. Qəzetdə satılan malların konkret qiyməti də göstərilib: "Trabzon tütününün əvvəlinci qismində givrənkəsi əlli qəpik, ikinci qismində givrənkəsi qırx qəpik, üçüncü qismində givrənkəsi otuz qəpik. ...Putla un - bir manat yetmiş qəpik, buğda - bir manat iyirmi qəpik, arpa - səksən qəpik, düyü - bir manat iyirmi qəpik, duz - əlli qəpik, qoyun əti - üç qəpik, hind toyuğu - yetmiş qəpik, qaz - əlli qəpik, toyuq - iyirmi qəpik" və s.

Elanlar qəzetin üçüncü səhifəsinin sonundan başlayır, dördüncü səhifə bütövlükdə bu mövzuya həsr olunmuşdur. Qəzetin sonuncu – 4-cü səhifəsinin axırında "yanvar ayının 4-ü günündə" yazılıb və o vaxtın anlamına əsasən satılan malların təzə olduğuna işarə edilir.

“Qafqazın bu tərəfinin xəbəri” özündən əvvəl işıq üzə görmüş “Tiflis xəbərləri” (və ya “Tatar xəbərləri”) qəzetinin missiyasını ləyaqətlə yerinə yetirmiş, milli mətbuat tariximiz üçün bu gün əlimizdə olan yeganə qiymətli nümunədir. Bu qəzetin nəşri Qafqazın bu tərəfinin müsəlman-türk əhalisi üçün maarifə, təhsilə ciddi maraq oyatmışdır. Azərbaycanlıların yazmaq-oxumaq vərdişlərinin geniş yayılmasında, publisistikanın, redaktə işinin peşəkarlıq müstəvisində təşəkkül tapmasında, şübhəsiz ki, milli mətbuat orqanlarının təsiri və əhəmiyyəti birmənalı olaraq böyükdür.

İstər “Tiflis xəbərləri”nin (və ya “Tatar xəbərləri” 1832), istərsə də “Qafqazın bu tərəfinin xəbəri” (1845) qəzetinin yaranması və fəaliyyəti faktı, mövcudluğu, Azərbaycandan kənarında nəşr olunması, bu mətbuat orqanlarına qeyri-türklərin rəhbərlik, redaktorluq etməsi heç bir vaxt qısqançlıqla qarşılanmamalı, bu ədəbi-mədəni hadisəyə ögey, biganə münasibət bəslənməməlidir. Bu qəzetlərin “Əkinçi”dən 30-40 il əvvəl meydana gəlməsi ilk milli mətbuat orqanımızın və onun redaktoru, böyük mütəfəkkir, millətsevər Həsən Bəy Zərdəbinin nəhəng xidmətlərinə zərrəcə kölgə salmır və ümummilli əhəmiyyətini azaltmır.

XIX yüzilliyin birinci yarısında Qafqazın böyük mədəniyyət mərkəzi olan Tiflis şəhərində Azərbaycan türkcəsində “Tiflis xəbərləri”nin (və ya “Tatar xəbərləri” 1832), “Qafqazın bu tərəfinin xəbəri” (1845) adlı qəzetlərin yaranması və fəaliyyət göstərməsi milli mətbuat tariximizə unudulmaz təməl hadisələridir.

Milli mətbuat, publisistika, qəzetçilik işi kimi mühüm, ümumrespublika əhəmiyyətli hadisələrin sevincini hər bir azərbaycanlıya yaşadan insanların adı gəncliyin yaddaşında yaşamağa layıqdır. ♦

Asif Rüstəmli
Filologiya üzrə elmlər doktoru,
ADMİU-nun professoru